

ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

3-МАХСУС СОН

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ
СПЕЦИАЛЬНЫЙ НОМЕР-3

JOURNAL OF SOCIAL STUDIES
SPECIAL ISSUE-3

ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF SOCIAL STUDIES
№SI-3 (2024) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9556-2024-SI-3>

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:
Сеитов Азамат Пулатович
доктор социологических наук
(Doctor of sociology, DSc)

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:
Сабирова Умида Фархадовна
доктор социологических наук
(Doctor of sociology, DSc)

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD:

22.00.01–Социология назарияси, методологияси ва тарихи. Социологик тадқиқотлар усуллари.
Теория, методология и история социологии. Методы социологических исследований.
Theory, methodology and history of sociology. Methods of sociological research.

Бекмурадов Мансур Бобомурадович
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Каланов Комил Куллахматович
кандидат социологических наук, профессор (Узбекистан)
Убайдуллаева Раиса Турсуновна
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Негматова Шахзода Шухратовна
доктор философских наук, профессор (Узбекистан)
Шайылдаева Асель Кокоевна
кандидат социологических наук (Кыргызстан)

Исмаилов Алишер Агзамович
доктор экономических наук, (Узбекистан)
Щепилова Галина Германовна
доктор философских наук, профессор (Россия)
Рожанский Михаил Яковлевич
кандидат философских наук (Россия)
Маматов Нормурат
доктор философских наук, профессор (Узбекистан)
Бурнашев Рустам Ренатович
кандидат философских наук, профессор (Казахстан)

22.00.02–Ижтимоий тузилиш, ижтимоий институтлар ва турмуш тарзи
Социальные структуры, социальные институты и образ жизни
Social structures, social institutions and way of life

Умаров Абсалом Адилевич
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Холбеков Абдугани Жуманазарович
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Шайхисламов Рафаэль Бадретдинович
доктор социологических наук, профессор (Россия)
Акулич Мария Михайловна
доктор социологических наук, профессор (Россия)

Антонио Алонсо Марсос
доктор политических наук, профессор (Испания)
Фадеева Любовь Александровна
доктор социологических наук, профессор (Россия)
Виктор Агаджаньян
доктор философии по социологическим наукам,
профессор (США)

22.00.03–Ижтимоий онг ва ижтимоий жараёнлар социологияси.
Социология социального сознания и социального процесса.
Sociology of social consciousness and social process

Аликариев Нуритдин Сапаркариевич
доктор экономических наук, профессор (Узбекистан)
Матибаев Тасполат Балтабаевич
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Николов Стефан
доктор философии по социологическим наукам, (Болгария)

Мирзахмедов Абдирашид Мамасидикович
доктор философских наук, профессор (Узбекистан)
Ли Ци
доктор исторических наук, профессор (Китай)
Сухомлинова Марина Валерьяновна
доктор социологических наук, профессор (Россия)

www.tadqiqot.uz решают задачи, предусмотренные Стратегией Узбекистана 2030, направленные на развитие науки за счет внедрения достижений научных исследований ученых и служащих их признанию в международном научном сообществе. Так, каждой статье, опубликованной в журнале, присваивается номер DOI (Crossref). Журналы включены в международные индексные базы данных. Входит в список журналов ВАК Узбекистана.

22.00.01-Социология назарияси, методологияси ва тарихи. Социологик тадқиқотлар усуллари.
Теория, методология и история социологии. Методы социологических исследований.
Theory, methodology and history of sociology. Methods of sociological research.

Пармонов Фарход Ярашевич
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Толипов Файзулла Саидович
кандидат исторических наук, доцент (Узбекистан)
Алимухамедова Нодира Ядгаровна
доктор философии по философским наукам (Узбекистан)

Камалова Хатира Сабыровна
кандидат социологических наук, доцент (Узбекистан)
Тагиева Гулсум Гафуровна
доктор философии по социологическим наукам (Узбекистан)
Ахмедова Феруза Медетовна
доктор философии по социологическим наукам (PhD)
(Узбекистан)

22.00.02-Ижтимоий тузилиш, ижтимоий институтлар ва турмуш тарзи
Социальные структуры, социальные институты и образ жизни
Social structures, social institutions and way of life

Аликариева Аълохон Нуриддиновна
кандидат социологических наук, доцент (Узбекистан)
Зайтов Элёр Холмаматович
доктор философии по социологическим наукам,
доцент (Узбекистан)
Қозоқов Собиржон Зокиржонович
доктор философии по социологическим наукам (Узбекистан)

Мирзахмедов Хуршид Абдирашидович
доктор философии по социологическим наукам,
доцент (Узбекистан)
Қаюмов Қахрамон Нозимжонович
доктор философии по социологическим наукам (Узбекистан)
Рахимбаева Дилбархон Абдулхамитовна
кандидат философских наук, доцент (Узбекистан)

22.00.03-Ижтимоий онг ва ижтимоий жараёнлар социологияси.
Социология социального сознания и социального процесса.
Sociology of social consciousness and social process

Махкамов Қодиржон Одилжонович
доктор философии по социологическим наукам,
доцент (Узбекистан)
Доспанова Дилара Уракбаевна
кандидат филологических наук, доцент (Узбекистан)

Каримов Бобир Шаропович
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Якубов Ильдар Харрасович
кандидат политических наук, доцент (Узбекистан)

Page Maker | Верстка | Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

1. Sodiqova Shohida RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING KEKSALAR UCHUN IMKONIYATLARI VA XAVFLARI.....	9
2. Karimov Bobir FASILITATIV LIDERLIK – BOSHQARUVDA DEMOKRATIK JARAYONLARNI RIVOJLANTIRISH OMILI SIFATIDA.....	18
3. Алексеева Виктория ОСОБЕННОСТИ ВОСПРИЯТИЯ МОЛОДЕЖЬЮ СОЦИАЛЬНЫХ ЛИФТОВ В ПРОЦЕССЕ СОЦИАЛЬНОЙ МОБИЛЬНОСТИ.....	26
4. Якубов Ильдар СОВРЕМЕННЫЕ КОНЦЕПЦИИ УПРАВЛЕНИЯ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ.....	38
5. Ахмедов Нодир ИНФОРМАЦИОННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ В УЗБЕКИСТАНЕ: ПРОБЛЕМЫ ФЕЙКОВЫХ НОВОСТЕЙ И МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ БОРЬБЫ.....	45
6. Abduraxmonova Manzuraxon, Sultonova Nazokatxon KVADROBERLAR SUBMADANIYATI – DEVIANT XULQ-ATVOR SIFATIDA.....	53
7. Alikariyeva A’loxon TA’LIM SIFATI MENEJMENTI TIZIMINI JORIY ETISH MUAMMOLARI.....	59
8. Berdimuratova Alima, Kamalova Khatira, Baymurzaev Azamat GLOBALLASIW DÁWIRINDE QARAQALPAQSTANLÍ JASLARDIŃ QÁDIRIYATLARĜA BAĖDARLANGANLÍĜI MÁSELELERI.....	67
9. Mirzaxmedov Xurshid SOTSIAL TRANSFORMATSIYA: YOSHLAR.....	81
10. Zaretdinova Nesibeli, Hakimniyazova Mavluda MEHNAT MIGRATSIYASINING DEMOGRAFIYAGA TA’SIRI.....	89
11. Mo‘minov Zokirjon IJTIMOIY MOBILLIK TURLARI: VERTIKAL VA GORIZONTAL IJTIMOiy MOBILLIK HAQIDA TUSHUNCHA.....	96
12. Узакова Зарина ДОШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК ЭТАП ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОГО КАПИТАЛА ДЕТЕЙ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ.....	103
13. Alimuxamedova Nodira «MILLAT» HODISASINI TUSHUNISHDA ILMIIY-NAZARIY YONDASHUVLAR.....	110
14. Radjabova Aziza GLOBAL GEOSIYOSIY VA GEOIQTISODIY O‘ZGARISHLAR VA ULARNING MINTAQAVIY XAVFSIZLIKNI TA’MINLASH, NIZOLARNING OLDINI OLISHGA TA’SIRI.....	117

15. Dulanbayeva Oygul ZAMONAVIY JAMIYAT SHAROITIDA DIN VA IQTISODIY INSTITUTLARNING O'ZARO ALOQADORLIGI.....	123
16. Bekmurodov Xusan “MAHALLA YETTILIGI” – JAMIYATDA IJTIMOIIY MUNOSABATLARNI TAKOMILLASHTIRISHNING YANGI MEXANIZMI SIFATIDA (SOTSIOLOGIK TAHLIL).....	129
17. Samadov Shohzod FUQAROLIK JAMIYATI INSTITUTLARINING IJTIMOIIY TRANSFORMATSIYASIGA DOIR QARASHLAR (SOTSIOLOGIK TAHLIL ASOSIDA).....	135
18. Мирзаева Шахноза НОВЫЙ УЗБЕКИСТАН: ГЕНДЕРНОЕ РАВЕНСТВО В СФЕРЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА.....	142
19. Mirjavxarova Farida TRANSFORMATSION JAMIYATDA HARBIYLIK KASBI: ORIENTATSIYA VA DEFORMATSIYA (KASBIY BUZILISH) SABABLARI, OMILLARI VA UNING NAMOYON BO'LISHI.....	148
20. Xaytboev Boburjon INSON, FAN VA TEXNIKA TUSHUNCHALARI – FALSAFIY TADQIQOD OBYEKTI SIFATIDA.....	155
21. Xo'jamqulov Adham YANGI O'ZBEKISTONNING YOSHLARGA DOIR SIYOSATI: YOSHLAR IJTIMOIIY KAPITALINI RIVOJLANTIRISH OMILI SIFATIDA.....	162
22. Qobilov Uchqun DAVLAT BOSHQARUVINI RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA DAVLAT XIZMATCHILARINING KASBIY KOMILLIGINI SHAKLLANTIRISH.....	169
23. A'zamova Kumush INSON QADRINI YUKSALTIRISHDA IJTIMOIIY DAVLAT MEXANIZMLARINING REGULYATIV FUNKSIYASINI RIVOJLANTIRISH.....	176
24. Tajieva Dilnoz YANGI O'ZBEKISTON TARAQQIYOTIDA XOTIN-QIZLARNING O'RNI VA MAVQEI: SOTSIOLOGIK TAHLIL.....	183
25. Xaydarova Javohira RAHBAR AYOLLARNING BOSHQARUV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING XORIJ TAJRIBASI.....	189
26. Каюмова Райхона МАХАЛЛЯ В УЗБЕКИСТАНЕ: ИСТОРИЧЕСКИЙ ИНСТИТУТ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ И СОВРЕМЕННОЙ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ.....	198

ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

Karimov Bobir,

“O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi
Davlat boshqaruv akademiyasi “Boshqaruv sotsiologiyasi va psixologiyasi”
kafedrası professor v.b., sotsiologiya fanlari doktori (DSc)
bkarimov73@umail.uz

FASILITATIV LIDERLIK – BOSHQARUVDA DEMOKRATIK JARAYONLARNI RIVOJLANTIRISH OMILI SIFATIDA

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.14564731>

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola fasilitativ liderlikka bag‘ishlangan. Liderlikning bu ko‘rinishi bugungi kunda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan demokratik o‘zgarishlar jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. Liderlikdagi tinglash, muloqot qilish, tashkil etish, muvofiqlashtirish, qayta ishlash va muammolarni hal qilish kabi qobiliyatlarning ahamiyatini o‘rganish o‘ziga xos ahamiyat kasb etadi. Bir guruh odamlarga yo‘nalishini belgilash, qaror qabul qilish, harakat qilish imkoniyatini berish bir muncha murakkab jarayon. Bunday jarayonni amalga oshirishda fasilitativ liderlik sifatleri bizga imkon yaratishi mumkin. Fasilitativ liderlik bir nechta foydali fazilatlarga ega bo‘lgan uslublardan biridir. Ushbu maqolada muallif fasilitativ yetakchilik nima ekanligini tushuntirishga, fasilitativ liderning xususiyatlarini tavsiflashga va nima uchun fasilitativ liderlik qimmatli ekanligini ko‘rsatishga uringan.

Kalit so‘zlar: liderlik, fasilitativ liderlik, tinglash, muloqot qilish, tashkil etish, muvofiqlashtirish, demokratiya.

Каримов Бобир,

и.о. профессора кафедры «Социология и психология управления»
Академии государственного управления при
Президенте Республики Узбекистан,
доктор социологических наук
bkarimov73@umail.uz

ФАСИЛИТАТИВНЫЙ ЛИДЕРСТВО – КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ДЕМОКРАТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ В УПРАВЛЕНИИ

АННОТАЦИЯ

Эта статья посвящена фасилитативному лидерству. Эта форма лидерства имеет большое значение в процессе демократических преобразований, происходящих сегодня в нашей стране. Особое значение имеет умение слушать, общаться, организовывать, координировать, обрабатывать и решать проблемы в лидерстве. Предоставление группе людей права определять направление, принимать решения и действовать – довольно сложный процесс. Содействующие лидерские качества могут позволить нам реализовать такой процесс.

Фасилитативное лидерство – это стиль, обладающий несколькими полезными качествами. В этой статье автор попытался объяснить, что такое фасилитативное лидерство, описать характеристики фасилитативного лидера и показать, почему фасилитативное лидерство ценно.

Ключевые слова: лидерство, содействующее лидерство, слушание, общение, организация, координация, демократия.

Karimov Bobir,
Professor of the Department of Sociology and Psychology
of Management Academy of Public Administration at
President of the Republic of Uzbekistan,
Doctor of Sociology
bkarimov73@umail.uz

FACILITATIVE LEADERSHIP AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF DEMOCRATIC PROCESSES IN MANAGEMENT

ABSTRACT

This article focuses on facilitative leadership. This form of leadership is of great importance in the process of democratic transformation taking place in our country today. Of particular importance are the skills of listening, communicating, organizing, coordinating, processing and problem solving in leadership. Giving a group of people the power to set direction, make decisions, and act is quite a complex process. Facilitative leadership skills can enable us to implement such a process. Facilitative leadership is a style that has several useful qualities. In this article, the author has attempted to explain what facilitative leadership is, describe the characteristics of a facilitative leader, and show why facilitative leadership is valuable.

Keywords: leadership, facilitating leadership, listening, communication, organization, coordination, democracy.

KIRISH

Fasilitator so‘zi ingliz tilida “facilitator” hamda lotin tilida “facilis” – “yengil”, “qulay” degan ma‘nolarni anglatadi. Bu muvaffaqiyatli guruh muloqotini ta‘minlovchi shaxsdir [1]. “Fasilitator” so‘zi inglizcha facilitator so‘zidan to‘g‘ridan-to‘g‘ri olingan bo‘lib, ingliz tilidagi “osonlashtirish” fe‘lining hosilasidir.

Xo‘sh, hech kim mas‘ul bo‘lmagan jamoada qanday qilib lider bo‘lish mumkin? Lider demokratik jarayonlarni qanday qilib qo‘llab-quvatlashi mumkin? Jamoani boshqarishda fasilitativ lider qanday rol o‘ynaydi?

Fasilitatsiya jarayon va natija nuqtai nazaridan belgilanishi mumkin. Jarayon nuqtai nazaridan, guruh tuzilmasi va jarayonlarini ishlab chiqish va boshqarish guruhga o‘z ishini samarali bajarishga yordam beradi, shu bilan birga odamlar birgalikda ishlashda duch keladigan umumiy muammolarni minimallashtiradi. Fasilitatsiya – bu quyidagi masalalarga qaratilgan jarayon:

nimaga erishish kerak;

kim ishtirok etishi kerak;

guruh ishtirok etadigan jarayonni va bajariladigan vazifalar ketma-ketligini ishlab chiqish; kommunikatsiya;

ishtirok etish va resurslardan foydalanishning tegishli darajalariga erishish;

ishtirokchilarning guruh energiyasi, harakatlantiruvchi kuchlari va qobiliyatlari;

jismoniy va psixologik muhit [2].

METODOLOGIYA

So‘nggi o‘n yilliklarda dunyo bo‘ylab turli hamjamiyatlarda tashkiliy va ijtimoiy o‘zgarishlar jarayonida muvaffaqiyatli qo‘llanilayotgan katta guruhlarni fasilitlashtirishning o‘nlab usullari ishlab chiqildi. Katta guruhlarning samaradorligini oshiradigan maxsus jarayon sifatida fasilitatsiya

texnologiyasini ishlab chiqishda kashshoflarni Shimoliy Amerika va Avstraliya psixologlari, deb atash mumkin (masalan, Marvin Vaysbord, Ron Lippit va Yeva Shindler-Reynman, Yerik Trist va Fred Yemeri va boshqalar). Yevropa mamlakatlarida Amerikada yaratilgan “Kelajakni qidirish” konferensiyasi, “Ochiq kosmik texnologiyalar”, “Real-vaqtdagi strategik o‘zgarishlar”, “Pozitiv o‘zgarishlar sammiti” kabi fasilitatsion texnologiyalarni keng tarqatish jarayoni 2000-yillardan boshlab kuzatilmoqda [3]. Shu bilan birga, yevropalik tadqiqotchilar va amaliyotchilar yangi texnologiyalarni yaratmoqdalar - masalan, Norman Kertning “Retrospektiv loyihalar” [4].

B.Bunker va B.Alban ortidan [5], G.Bushe va R.Marshak [6] biz katta guruhlarining fasilitatsiyasini tashkiliy rivojlanish va o‘zgarishlar texnologiyasi, deb bilamiz.

ASOSIY QISM

Fasilitatsiyaning asosiy maqsadi guruh samaradorligini oshirishdir. Natijalarga kelsak, bu guruhning yaxshilanishiga yordam beradi, xususan:

qarorlar sifatini oshirish;

qabul qilingan qarorlar uchun javobgarlikni oshirish;

yechimlarni amalga oshirish vaqtini sezilarli darajada qisqartirish;

guruhdagi munosabatlarni yaxshilash;

guruh a‘zolari o‘rtasida shaxsiy qoniqishni oshirish;

tashkiliy ta‘limni rivojlantirish [7].

Shunday qilib, guruh bilan ishlash jarayonida fasilitator o‘z hissasini qo‘shadi:

guruhga o‘zining umumiy maqsadlari va aniq vazifalarini aniqlashga yordam berish;

ishtirokchilarga ularning ehtiyojlarini baholash va ularni qondirish rejalarini ishlab chiqishda yordam berish;

jamo a‘zolariga yuqori sifatli qarorlar qabul qilish uchun vaqtdan unumli foydalanishga yordam beradigan jarayonni yaratish;

guruh muhokamasiga rahbarlik qilish va uni davom ettirish;

guruh a‘zolarining g‘oyalarini aks ettiruvchi diqqat bilan qayd etish;

guruhga yanada samarali ishlash uchun o‘z jarayonlarini tushunishga yordam berish;

barcha taxminlar aniqlangan va sinovdan o‘tganligiga ishonchni ta‘minlash;

ishtirokchilarni mavjud ko‘nikmalarini baholash va yangilarini rivojlantirishda qo‘llab-quvvatlash;

guruhga har bir guruh a‘zosining fikrini inobatga olgan holda qarorlar qabul qilishda yordam berish uchun konsensusdan foydalanish;

o‘zlarining shaxslararo dinamikasini boshqarishda ishtirokchilarni qo‘llab-quvvatlash;

guruhga o‘z taraqqiyotini baholash va kerakli tuzatishlar kiritish imkonini beradigan fikr-mulohazalarni taqdim etish;

nizolarni boshqarish;

guruh tashqarisidagi va guruh ichidagi manbalarni baholashga yordam berish;

a‘zolar guruh maqsadlariga erishish uchun samarali ishlashlari mumkin bo‘lgan ijobiy muhitni yaratish;

guruhni boshqarish uchun mas‘uliyatni taqsimlash orqali boshqa guruh a‘zolarida etakchilikni rag‘batlantirish;

boshqa guruh a‘zolarini yordam berish jarayonidan foydalanishga o‘rgatish va rag‘batlantirish [8].

Albatta, liderlikning har qanday ko‘rinishlari haqida gapirishdan oldin uning umumiy tavsifiga e‘tibor qaratish, masalaning xarakterli tomonlariga e‘tibor qaratish maqsadga muvofiq. Liderlarda xarakter xususiyatlariga ko‘ra jismoniy, shaxsiy, motivatsion, moslashuvchanlik ustuvor ahamiyat kasb etadi. Ularda muloqot qobiliyati, shaxslararo munosabatlar, ta‘sir o‘tkazish mahorati kabi ko‘nikmalar ustun hisoblanadi. Liderlar turli, jumladan, ierarxik, avtoritar, gorizont va boshqa uslublardan foydalanishadi. Hatti-harakatlarda munosabat, vazifa va o‘zgarishlarga yo‘nalgan, o‘zgaruvchan va o‘tkazuvchan, situativ (vaziyatga ko‘ra) jihatlar ustuvor ahamiyat kasb etadi. Odatda, “Yetakchilik, lider deganda ko‘pchilik ijtimoiy birliklardagi odamlarning harakat qilish va

maqsadlarga erishish uchun ishtiyoqini yoʻnaltirish va quvvatlantirish qobiliyatini nazarda tutadi” [9].

Boshqaruv va liderlik

Boshqaruv

- Rejalashtirish va byudjetlashtirish
- Tashkiliy ishlar va kadrlar
- Nazorat qilish va muammolarni hal qilish

- Bashorat qilinuvchanlik va tartib (bashorat qilinadigan faoliyat)

Liderlik

- Strategiya va qarashlarni ishlab chiqish
- Insonlar faoliyatini muvofiqlashtirish
- Motivasiya va ilhom

- Oʻta foydali oʻzgarishlar (moslashuvchanlik salohiyati)

Yetakchilik: Toʻrt yoʻnalishli Model

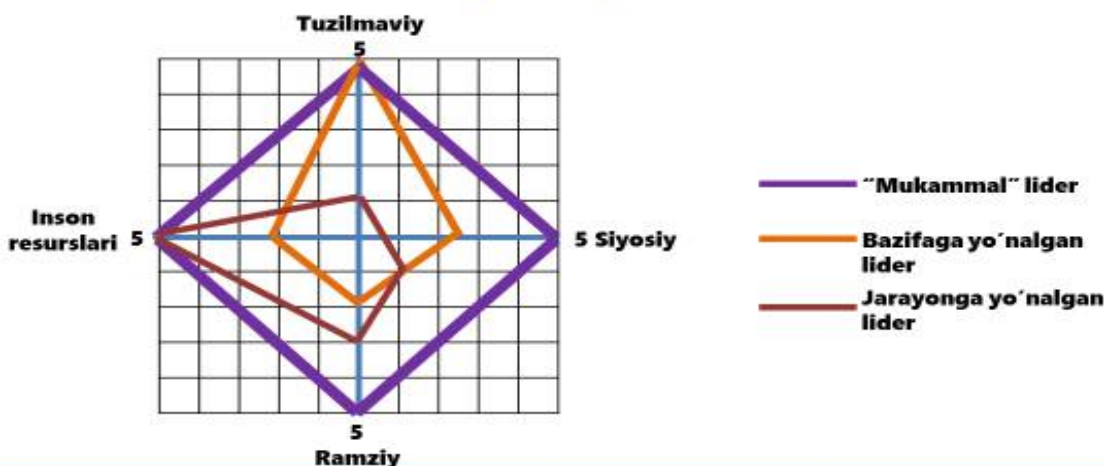
(Bolman va Dil 1990)

“Chinakam samarali menejer va liderga bir nechta vosita, ularning har biridan foydalanish koʻnikmalari hamda kadrlar va vaziyatlarga mos keladigan oqillik kerak boʻladi”

Tuzilmaviy	Inson resurslari
Siyosiy	Ramziy

Ushbu toʻrt yoʻnalish - bu boshqaruv va liderlikka kirish “oynalaridir”. Ular vaziyatni tushunish va boshqarishga yordam beradigan aqliy modellarni taqdim etadi

Bu toʻrt yoʻnalishda Sizning uslubingiz qanaqa?

Bu yoʻnalishlarda asosiy kalit soʻzlar:**Inson resurslari yoʻnalishi**

- Aloqalar
- Hissiyotlar
- Motivasiya
- Qoniqish
- Shaxslararo munosabatlar
- Bajarish
- Ehtiyojlar
- Istaklar
- Uygʻunlik (shaxs va tashkilot oʻrtasida)

Tuzilmaviy yoʻnalish

- Maqsadlar
- Vazifa
- Qoidalar
- Siyosat
- Maʼlumotlar
- Rollar
- Oqillik
- Texnologiya
- Prosedura
- Muhit
- Bogʻlanishlar
- Differensiasiya
- Integrasiya

Siyosiy yoʻnalish

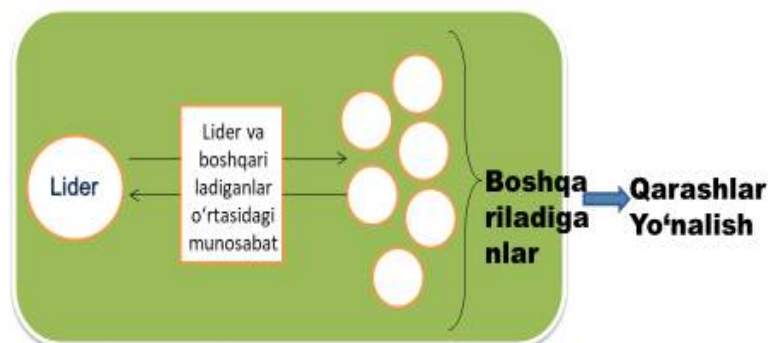
- Hokimiyat
- Nizo
- Resurslar
- Tarmoq
- Kun tartibi
- Siyosat
- Savdolashish
- Koalitsiyalar
- Ittifoqlar
- Raqobat
- Muzokara

Ramziy yoʻnalish

- Metaforalar
- Mazmun
- Eʼtiqod
- Ishonch
- Madaniyat
- Marosimlar
- Rituallar
- Afsonalar
- Hikoyalar
- Oʻynash

Bugungi kunda fasilitativ liderlik tushunchasi demokratik jarayonlarning ajralmas qismi sifatida tahlil qilinmoqda. Bu borada Amerika Qoʻshma Shtatlari Sirakuza universiteti Maksvell fuqarolik va davlat ishlari oliy maktabi professori Tina Nabatchi quyidagi fikrlarni bildiradi: “Yordam berish kerak (fasilitatsiya)! Jumladan, osonlashtirish (harakat bajarilishini osonlashtirish); guruhga oʻz maqsadlariga erishishda yordam berish; guruhning oʻz ishini bajarishiga yordam beruvchi va birgalikda ishlashda vujudga keladigan muammolarini kamaytiruvchi fasilitativ tuzilma va jarayonlarni ishlab chiqish va boshqarish” [10] talab etiladi.

Fasilitativ liderlik bir guruh odamlarga yoʻnalishni belgilash, qaror qabul qilish va harakat qilish imkonini beruvchi liderlik usuli sifatida namoyon boʻladi. Hamfikrlar guruhini shakllantirishda tabiiy mavzular yoki munosabatlar asosida gʻoyalar, fikrlar, muammolar va boshqa maʼlumotlarni toʻplab, tartibga soluvchi vositani qoʻllash, nisbatan katta hajmdagi maʼlumotlarni saralash, yangi fikrlash tarzini ragʻbatlantirish, oʻxshash manfaatlarga ega kishilardan iborat guruhlar yoki jamoalar tuzish asosida amalga oshirish mumkin.

Liderlik nimadan tashkil topgan**Kontekst yoki Vaziyat****Taʼsir qilish xatti-harakatlari**

Rahbar uchun yig'ilish tartiblari va qoidalariga rioya etilishini ta'minlash orqali lider o'z ishtirokchilariga yig'ilishning maqsadi va mazmuniga e'tiborni qaratish imkonini beradi. Shunday qilib, fasilitator qulay muhit va samarali muhokamaga hissa qo'shib, ikki tomonlama muammoni hal qiladi. Ushbu atamaning etimologiyasi kontekstida shuni aytishimiz mumkinki, fasilitator - bu aloqa jarayonini uning barcha ishtirokchilari uchun qulay va oson qiladigan shaxs.

Guruh nuqtai nazaridan fasilitator - bu guruhga umumiy maqsadni tushunishga yordam beradigan va bir pozitsiya yoki tomonni himoya qilmasdan, muhokama paytida ushbu maqsadga erishish uchun ijobiy guruh dinamikasini targ'ib qiluvchi shaxs. Guruh mashg'ulotlarida osonlashtiruvchi uslubda ishlaydigan murabbiy ko'pincha toastmaster sifatida ta'riflanadi.

FASILITATIV LIDERLIKNING ASOSIY PRINSIPLARI:

Guruhga ishonish: guruh kuchini e'tirof etish va uni rivojlantirish

Haqiqiylik namunasi: o'zingizning eng yaxshi, haqiqiy tomoningizni ko'rsatib, guruhga ta'sir etish

Harakat qilish: jarayonni boshqarish; guruh (kontent bo'yicha) ishni bajarishga ruxsat berish

Odamlarni rivojlantirish: shaxslar va guruhlarini birlashtirish, o'rgatish va rivojlantirish

Nizolarni boshqarish: mojarolar va kelishmovchilik-larni aniqlash va hal qilish

“Fasilitator” atamasi ingliz tilida so'zlashadigan dunyoda keng qo'llaniladi, ammo O'zbekitonda hozircha nisbatan kam ma'lum. Masalan, 1989-yildan buyon faoliyat yuritib kelayotgan Xalqaro Fasilitatorlar Assotsiatsiyasi (IAF) hozirda 63 davlatdan 1200 dan ortiq a'zolarni birlashtirgan. Fasilitatsiya har qanday malakali murabbiy yoki ijodiy sessiya rahbarining amaliyotiga komponent sifatida kiritilgan.

2004-yilda Xalqaro Fasilitatorlar Assotsiatsiyasi kasbiy axloq kodeksini qabul qildi [11]. Bu axloq kodeksi rus tiliga tarjima qilingan [12], ammo hozirga qadar o'zbek tiliga tarjima qilinmagan.

Ba'zida “fasilitator” atamasi davra suhbatlari, seminarlar va treninglar moderatorining me'yoriy hujjatlarga rioya qilish va axborot materiallari aylanishi uchun mas'ul bo'lgan yordamchisini anglatadi.

Talabalarga yo'naltirilgan pedagogika paradigmasida fasilitator empatik tushunish, o'z his-tuyg'ulari va tajribalariga ochiqlik va o'quvchilarning qobiliyatlari va qobiliyatlariga bo'lgan ichki shaxsiy ishonch ifodasi sifatida ishonchga asoslangan o'qituvchidir [13]. O'qituvchi-fasilitator bolaga rivojlanish jarayonida yordam beradi va "o'sishning mashaqqatli ishi"ni osonlashtiradi (shu ma'noda bu atama K.Rojers tomonidan kiritilgan).

Guruhni ilhomlashtirish, qo'rqmaslik, qiziquvchanlik, dizeynerlik, moslashuvchanlik, o'qishga, o'rganishga intilish, diqqatni jamlay olish kabilar fasilitativ liderlikning asosiy xussiyatlari sifatida namoyon bo'ladi.

Fasilitativ liderlikning asosiy vazifalari sifatida quyidagilar namoyon bo'ladi. Jumladan:

– **Keraksiz to'siqlarni olib tashlash.** Barmog'ingiz bilan ko'rsatmang. Tizimga e'tibor qarating.

– **Ishtirok etishni osonlashtirish.** Aloqalar va munosabatlarni yarating.

– **Qiziqarli suhbatlarni rag'batlantirish.** Muammolar va nizolarni ochiq hal qiling.

– **Hamkorlikni rag'batlantirish.** Hamma hamkorlik bir xil emas. Guruhlar qachon, qaerda va qanday hamkorlik qilishni tanlashlariga ruxsat bering.

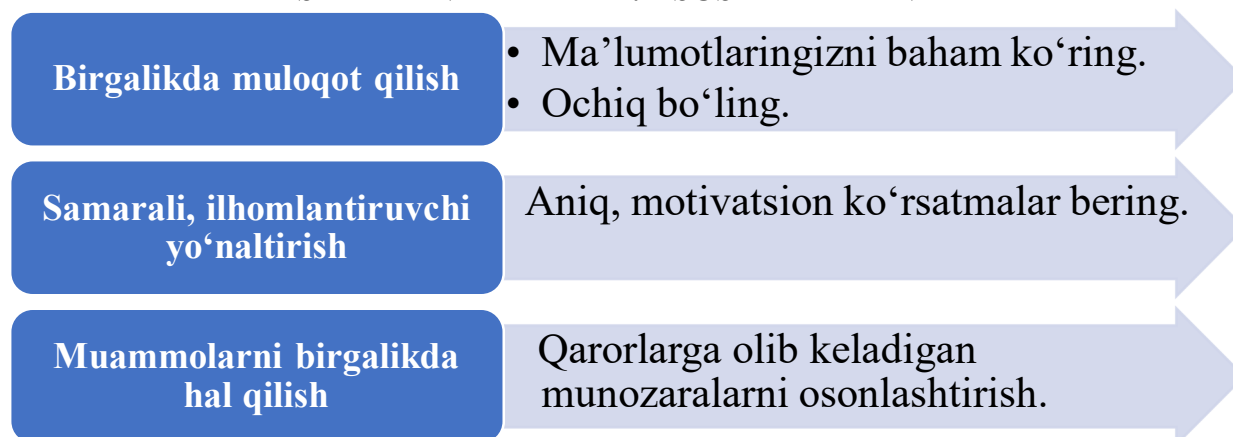
– **Aniqlik va yo'nalish berish.** "Nima uchun"ni belgilaydigan ilhomlantiruvchi tasavvurni bering - lekin "qanday qilib"ni emas.

– **Innovatsiyalarni rag'batlantirish.** Kreativlikni rag'batlantiring, mukofotlang va rivojlantiring.

– **Fasilitatorni modellashtirish.** Ishtirok etish, ovoz va suhbat sifatini oshiring.

– **Qachon chiqishni bilish.** Yon tomondan yo'naltiring (old yoki orqa tomondan emas).

FASILITATIV LIDERLIK: ASOSIY ELEMENTLAR

Professor Tina Nabatchi fasilitativ liderlikning quyidagi "boshqaruv paradoksini" keltiradi [14]:

- Fasilitativ liderlar avtonom va o'zaro bog'liqlik muhitida ishlashlari kerak.
- Fasilitativ liderlar faol va obro'li bo'lishi kerak.
- Fasilitativ liderlar so'rovlarni muvozanatlashtirishi kerak.
- Fasilitativ liderlar ishtirok etish usullari yordamida o'z vakolatlarini tasdiqlashlari kerak.

XULOSA

Fasilitativ liderlik jamoalar va guruh ishlarini boshqarishdagi foydali yondashuv hisoblanadi. Bu, ayniqsa, hamma (va hech kim) mas'ul bo'lmagan hamkorlik muhitida juda muhimdir. Fasilitativ liderlik guruhlariga o'z ishlarini bajarishda yordam beradigan tuzilmalar va jarayonlarni boshqarishdan iborat.

Fasilitatsiya jarayonining asosiy o'lchovlari sifatida 6 ta mezon belgilandi:

jarayonning o'ziga xos xususiyatlari, hal etilayotgan muammolarning qamrovi, fasilitator intervensiyalarining turi, yakuniy mahsulotning turi, auditoriya turi, ta'sirning diqqat markazida bo'lishi. Fasilitatsiya jarayonining turli jihatlarini o'lchash uchun ushbu 6 mezonning uyg'unligi uning turli modellarini belgilaydi.

Adabiyotlar/ Литература/ References:

1. Bens I. Facilitating With Ease: A Step-by-Step Guidebook with Customizable Worksheets on CD-ROM, (2000) Jossey-Bass, ISBN 0-7879-5194-3
2. Justice T., Jamieson D.W. The Facilitator's Fieldbook. HRD Press, Inc, 2006.
3. Weber S.M. The Dangers of Success: Diffusion and Transition of Large Group Interventions in German-Speaking Countries // The Journal of Applied Behavioral Science. 2005 Vol. 41 Is. 1 – P. 111–122.
4. Kerth N.L. Project retrospectives: a handbook for team reviews. Dorset House Publishing co. Inc, 2001.
5. Bunker B. Managing conflict through large-group methods // The handbook of conflict resolution: theory and practice / Ed. by Deutsch Morton, Coleman Peter T., Marcus Eric C. Jossey-Bass A Wiley Imprint, 2006. – P. 757-780.
6. Bushe G.R., Marshak R.J. Revisioning organization development: diagnostic and dialogic premises and patterns of practice // Journal of Applied Behavioral Science. 2009. Vol. 45.Is. 3. – P. 348-368.
7. Schwarz R. The Skilled Facilitator, (New & Revised July 2002) Jossey-Bass ISBN 0-7879-4723-7.
8. Bens I. Facilitating with Ease! San Francisco: Jossey-Bass, 2005a.
9. Hel Reyni, 1996. – B. 260.
10. Тина Набатчи. Фасилитатив лидерлик. 1.4-сессия дарс режаси. Сиракуза. – Тошкент, 2024.
11. Kaner S. with Lind, L., Toldi, C., Fisk, S. and Berger, D. Facilitator's Guide to Participatory Decision-Making, (2007) Jossey-Bass; ISBN 0-7879-8266-0
12. Сэм Кэйнер, Ленни Линд, Кэтрин Толди, Сара Фиск, Дуэйн Бергер Руководство фасилитатора: Как привести группу к принятию совместного решения, (2013) Издательство Дмитрия Лазарева; ИСБН 978-5-905955-01-3
13. Schuman S. (Yed) The IAF Handbook of Group Facilitation: Best Practices from the Leading Organization in Facilitation, (2005) Jossey-Bass ISBN 0-7879-7160-X
14. Тина Набатчи. Фасилитатив лидерлик. 1.4-сессия дарс режаси. Сиракуза. – Тошкент, 2024.

ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

3-МАХСУС СОН

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ
СПЕЦИАЛЬНЫЙ НОМЕР-3

JOURNAL OF SOCIAL STUDIES
SPECIAL ISSUE-3

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000